

Det svider i hjärtat

Vi hör om dem i nyheterna. De unga muslimer som går ut i heligt krig eller tar sina liv i bombattentat. Jihadisterna och självmordsbombarna. Vilka är de? Vad driver dem? Arresteringen av svenska Mirsad Bektasevic 2005 i Sarajevo blev en indikation på att dessa unga män även finns i Sverige. Filmaren Oscar Hedin frågar sig vad som driver de som växt upp i det till synes trygga Skandinavien att offra sina liv. Vi möter några av dem som kanske har svaren.

Rekommenderad från gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Hösten 2005 grep den bosniska polisen i Sarajevo två unga män som man misstänkte planerade självmordsattentat. Förutom midjebälten av sprängmedel och en större vapenarsenal påträffades en avskedsvideo. De dömdes till långa fängelsestraff. Den ene var dansken Cesur Abdulkadir. Den andre, svensken Mirsad Bektasevic, från Kungälv utanför Göteborg.

I Mirsads öde tar dokumentärfilmaren Oscar Hedin av-

stamp för att ställa frågan: Varför söker sig dessa unga muslimer till jihad, heligt krig och martyrskap?

Ledsagare blir Mirsads vän, och enligt vissa medier, "inspiratör", Ralf Lennart. En svensk kille som efter en stökig tid som huligan och skinhead, vid 21-års ålder konverterat till islam. Under namnet Abu Usama el-Swede bedriver han sin "dawa", upplysning om islam, på nätet genom förmedling av filer, nyheter och klipp, ofta med radikala budskap om att utkämpa ett heligt krig.

Vi möter också Lennarts vän, den karismatiske predikanten och föreläsaren Anas Khalifa som lobbar för renlärighet, andlig utveckling och jihad. För andäktiga småpojkar målar han upp paradiset översta hundra skikt som en uppnåelig dröm för den rättrogne som är beredd att offra sitt liv.

Två svenskar har redan tagit det steget. Mikael Glinka mötte 22 år gammal döden i inbördeskrigets Bosnien. Hassan Zaaroura gav sig av till Tjetjenien för att utkämpa Jihad. Korniga bilder från krigsscener på Lennarts dator vittnar om deras martyrskap.

Vi följer Lennart i hans vardag. Täta möten med Anas som ofta tillbringas framför datorn där de tittar på bilder av våld som drabbar muslimer runt om i världen, parallellt med umgänge med hans tre barn som han har med tre olika kvinnor. Vi får dock aldrig träffa den nuvarande,

starkt troende hustrun som håller sig i parets sovrum under deras besök. Lennart konstaterar att även om hon kom ut skulle vi ändå inte få se henne eftersom hon skulle döljas av en heltäckande slöja.

Under filmandets gång blir de varse den nya hårdare attityden mot muslimer och jakten på eventuella terrorister. När polisen i England gör husrannsakan hos misstänkta dyker Ralf Lennarts namn upp som misstänkt terroristkontakt och svenska Säpo uppfordras att ingripa.

I svenska medier uppmärksammas Lennart nu som "terroristmuslimen" och han blir upprörd över hur han behandlas av polisen som har belagt honom med yppanförbud. Något han trotsar för att i en radiointervju ge sin bild av händelserna.

Lennart vill stötta sin vän Mirsad och filmens regissör vill också prata med den anhängne svensken, så de beger sig tillsammans ner till Sarajevo. Varken den svenska ambassaden eller Mirsads advokat lyckas dock få något möte till stånd så de återvänder till Sverige.

Däremot har de hunnit träffa och samtala med några jihadveteraner, som kände väl till Mikael. De träffar också en journalist som forskat i Mirsads bakgrundshistoria. Det framkommer saker som Lennart inte känt till som ger en tragisk fond till hans livsval.

Världens oroshärdar skiftar och när Etiopien tillsammans med USA invaderar Somalia lockar detta till sig nya villiga jihadister som vill slåss på muslimernas sida. En av dem är svenske Mohammed. En lugn, trevlig men tillbakadragen kille som Hedin tidigare träffat på hemma hos Lennart. Mohammed dör i striderna. Det visar sig att Mohammed både har gått i samma klass och varit nära vän med Mirsad.

När Mirsad fått sitt straff i Sarajevo får han också rätt till besök i fängelset. Filmaren och Lennart beger sig dit igen och vännerna återses. Lennart pratar på om Säpo, om kompisarna hemma och sin besvikelse på Sarajevoborna som han menar svikit de muslimer som kämpat på deras sida i kriget.

Mirsad talar i generella ordalag om händelserna kring sitt uppsåt. Om sin önskan att förmedla islam till hela världen och sin situation i fängelset. Regissören registrerar deras samtal. Snarare än att hitta enkla svar på varför en ung svensk kille hamnar i bosniskt fängelse för anstiftan till terrordåd, hittar Hedin nya frågor, nya vinklar och nya kontexter som komplicerar frågan ytterligare. Filmen strävar inte efter att leverera svar utan att ställa nya frågor.

Sex unga muslimer

Varför vill unga killar som växt upp i trygga länder i norra Europa offra sitt liv för att glädja Allah? Finns det fler som dom?

Med denna fråga tar Hedin avstamp i arresteringen av Mirsad som döms för anstiftan till terrorbrott och nu avtjänar sitt fängelsestraff i Sarajevo. Kontakten med några radikala muslimer lockade honom till moskén, något som helt kom att förändra hans livsstil. Hedin frågar sig om det finns fler som Mirsad och söker i kretsen kring honom.

Mirsads vän Lennart är både en förgrundsgestalt för radikala muslimer och central person i filmen. Till skill-

nad från de andra har han konverterat till islam. Under en tid då han satt i fängelse blev biblioteket hans bästa vän. Han slukade religiös litteratur och fastnade för islam. Nu arbetar han natt på Volvo och ägnar resten av sin tid åt att upplysa om oförrätter som drabbar muslimer. Det finns händelser i hans historia som fortfarande smärta. Den egna privilegierade tillvaron i Sverige känns orättvis när han jämför sig med sina muslimska bröder runt om i världen.

Anas var också vän till Mirsad och predikar för småpojkar om martyrdöden och de exklusiva nivåerna i paradiset men tror inte att han själv någonsin kommer till den graden av övertygelse. Lite undanglidande talar han om att hans planer handlar om att utbilda sig, om giftermål och fortsätta att förkunna islam.

Mikael växte upp på Östermalm i Stockholm men fick sin ungdom raserad då hans far utvisades ur landet. Han rymde hemifrån och efter en tid som hemlös fann han gemenskap i moskén på Södermalm och gick in för att leva som rättrogen. Därifrån tog han steget till att ta värvning på den muslimska sidan i Bosnienkriget där han stupade 1993.

Hassan Zaaroura, som växte upp i svenska Kvänum hade en kaotisk barndom och ett komplicerat förhållande till sin far. Från en tillvaro av kriminalitet och droger gjorde han en helomvändning och började leva som hängiven muslim. Arbetade i moskén, gifte sig och väntade sitt första barn då han plötsligt bestämde sig för att slåss för Tjetjeniens självständighet.

Mohammed, som i filmen inte vill visa sitt ansikte, får vi inte veta mer om än att han verkar vara en trygg och sann person och att han varit skolkamrat med Mirsad. Till Hedins förvåning blir han den tredje som ger sig av för att kämpa på muslimernas sida. Denna gång i Somalia där även han dör i en raketattack.

Martyrskap som renande kraft?

Tydliga gemensamma nämnare för de tre jihadisterna är svåra att peka ut. Kanske kan man se avsaknaden av en fadersgestalt och en stökig ungdom som orsaker till ett utanförskap som i sin tur drivit dem i en särskild riktning. Att islam inte i sig förespråkar martyrskap är viktigt att påpeka. Samtidigt är motivet för en del av ställningstagandet för just de unga männen i filmen av religiös natur.

Mikael nämner i ett brev till en god vän att mötet med islam och moskén innebar att han blev "fri och smutsen rann bort". Hassans syster nämner att brodern var en person vars handlingar oftast handlade om en flykt från något. Det gällde även religionen och drömmen om martyrskapet, menar hon. Kanske han också sökte förlåtelse för sina synder?

- För Lennart som varit en hängiven vit makt-angångare kan man ställa frågan ifall det handlar om ett behov av tillhörighet, att finna en identitet, att uppgå i ett större sammanhang och att göra skillnad. I islam säger han sig ha funnit logiska strukturer. Riktlinjer och regler att underkasta sig. Vad har han funnit i religionen? Hade hans sökande kunnat ta sig andra uttryck?

- Fundera över den religiösa aspekten som trots allt är det

som många av personerna hänvisar till. Paradiset som det slutliga målet och martyrskapet som en genväg dit. Vad betyder sekulariseringen? Vad ligger svårigheterna i mötet mellan olika religioner och mellan religiös och icke-religiös kultur?

- Lennart säger att självmordsbombare är ett epiteta som väst tillskrivit dem som offer sina liv i Jihad. Går det att förstå motiven bakom en sådan person? Vad är skillnaden mellan "självmordsbombare" och "martyr"? I Sarajevo pratar Lennart med Abu Hamsa, och de har olika syn på när och var självmordsattacker är legitima. Diskutera om det någonsin är legitimt med självmordsbombningar, och hur man kan förstå dem som hävdar att det är det.

- När regissören, apropå Mirsad, rent ut frågar Anas om fenomenet självmordsbombare svarar denne att det har med tro att göra. Kan det finnas flera anledningar än tro att genomföra en sådan handling?

- Mirsad är också väldigt hemlighetsfull. Avskedsvideon är ett bevis för vad de tänker göra och varför. Lennart talar också i generella ordalag då regissören för självmordsbombare och martyrskap på tal. Tror ni att det är något som Lennart kommer att göra? Varför/varför inte?

En politisk dimension

Den finns också en global och politisk dimension som gör sig påmind, framför allt genom de bilder som rullas upp från Internet. Lennart och Anas spenderar mycket tid framför datorn och tar del av andras material som visar hur muslimer lider världen över samt producerar eget för att väcka opinion.

Situationen för muslimer världen över har förändrats radikalt sedan den 11 september 2001, i större eller mindre grad beroende på var man befunnit sig. Men det finns också en förenande kraft i den kritiska, i många fall hatiska inställningen till USA samt en gemensam ansvarskänsla för konflikter där muslimer är inblandade.

- "Dessa vapen kommer att användas mot Europa, mot dem som har sina styrkor i Irak. Vi är muslimer. Lejonet kommer. Vi är redo för attack." Retoriken talar sitt tydliga språk om vilket uppdrag Mirsad och hans danske vän har. Frågan varför besvaras på det konkreta, yttre planet. Men vad får dem att ta steget från ord till handling?

- Islamologen och professorn Jan Hjärpe har i en rad sammanhang hävdat att den största effekten av "kriget mot terrorismen" har blivit att stärka extremismen och extremisternas världsbild. Diskutera vidare om ni tror att han har rätt. Vad betyder yttre hot och medial opinion för extrema grupper. Kan i själva verket den negativa uppmärksamheten vara stärkande?

- Fundera över vad Internet kan göra för att förena människor världen över. Vilka positiva eller negativa sidor kan finnas med de nätverk som byggs över nätet? Hur använder Lennart nätet som propagandistiskt vapen?

- Ett globalt brödraskap som stöttar varandra är den bild som flera av de unga männen hänvisar till. Internationell solidaritet har dock alltid funnits. Under spanska inbördeskriget reste människor från hela världen för att stödja motståndet mot Franco, det fanns frivilliga svenskar som stred på Finlands sida under finska vinterkriget. Idag finns det ungdomar som åker till krigshärdar för att visa sitt engagemang i icke vålds-aktioner. 2003 blev 23-åriga amerikanskan Rachel Corrie överkörd av en israelisk bulldozer när hon försökte skydda palestinska bostäder. I likhet med Mikael och Hassan finns hennes historia och hennes döda ansikte på internet som en slags martyrikon. Diskutera vilka likheter, respektive olikheter som finns mellan det engagemang vi ser i filmen och andra uttåg av internationell solidaritet.

Bilden av islam

Alltsedan den turbulenta revolutionen i Iran när Khomeini kom till makten 1979 har media försett oss med en rad bilder av en muslimsk livsstil. Från svartklädda massor av kvinnliga demonstranter mot USA och moraliskt förfall, till militanta Fatah eller Hamas-aktivister på Västbanken. Usama Bin Ladin blev en slags mytisk ikon, negativ eller positiv beroende på vilken syn man har. Gemensamt är dock att få muslimer av västmedia beskrivits bortom sin roll som muslimer, i de allra flesta fall i stället som delar av en mystisk och mäktig ickedemokratisk hotbild mot västs frihetsideal. Regissören har velat bryta med mediernas förenklingar. Tränga bakom braskande rubriker och möta människan.

I en intervju i tidskriften Film & TV säger han bland annat:

- Det har bara funnits plats för två stora berättelser. Den

ena handlar om att al Qaida är det stora hotet mot vår värld, vilket är felaktigt, och mer handlar om vårt behov av att skapa fiender. Den andra berättelsen handlar om USA-kritik, där all diskussion kring terrorism mest slutar i angrepp på USA.

Inledningen med videobilderna av två maskerade muslimer som uttalar hot manifesterar förstas en bild som följer med resten av filmen. Att de intervjuade personerna ser ut som arketyper med långa klädnader och skägg förstärker bilden.

Predikanten Anas föreläsningar framstår i det närmaste som indoktrinering och både han och Lennart förmedlar en extrem världsbild när de bedriver sin dawa på nätet.

- Men det finns inslag som påminner oss om att det handlar om unga killar idag i Sverige. Anas, som har det svenska namnet Mats, visar sidor av sig själv som gör honom lättare att identifiera sig med. Han har tävlat i gång och sparkar gärna fotboll och både han och Lennart är lika hängivna sportfantaster framför teven som vilka andra killar som helst. Lyckas regissören i sitt uppsåt? Hur känner ni inför Lennart och Anas? Kan ni identifiera er med dem, oavsett vad ni tycker om deras åsikter?

- I en scen ställs graden av radikalism verkligen på ända. När Lennart möter två mujahedin-veteraner från kriget i Bosnien är det han som förespråkar och försvarar självmordsbombare och attentat mot exempelvis mål i Europa. De äldre männen däremot, som verkligen har utkämpat sitt jihad, menar att det endast är i krigszoner som väpnad strid får förekomma. Inte mot civila mål i helt andra

delar av världen och de tar kraftfullt avstånd från attentat mot oskyldiga. Fundera över vad som händer i den scenen. Hur framstår Lennart i det ögonblicket? Säger det något om hur djupt hans motiv egentligen är förankrade?

- Filmen handlar om en mycket begränsad krets av muslimer som väljer att tolka islam på sitt sätt. Den generella bild som filmen ger är att de är unga män beredda att dö martyrdöden. Hedin resonerar om hur vanligt detta fenomen kan vara. Han ställer frågan om den här kombinationen av socialt utanförskap kan leda till ännu fler villiga aspiranter. Kanske tusentals bara i Göteborg? De kanske redan finns där? Hur tolkar ni det? Att han tror att så kan vara fallet? Eller att det uppenbarligen inte kan vara så eftersom det bara är en handfull under tiotals år som gått så långt trots att många rimligtvis borde ligga i riskzonen. Kan man överhuvudtaget se så instrumentellt på människors bevekelsegrunder för livsavgörande beslut?

- Kvinnorna lyser med sin frånvaro i filmen. Lennart hänvisar till regler då han stänger in hustrun i sovrummet och menar att man ändå inte skulle se så mycket av henne. Vid ett annat tillfälle vägrar han att ta en kvinna i hand med hänvisning till att han är muslim. Diskutera hur ni upplever vilka signaler dessa scener ger kring islam i allmänhet. Är det bra att de visas, de säger ju egentligen inte något om filmens grundtema, eller spår det i stället på en vulgärbild av islam som "männens religion"?

- En dokumentär väljer ett perspektiv och en vinkel av verkligheten. Oscar Hedin har framför allt velat komplicera bilden av unga radikala muslimer av idag. Lyckas han i sitt uppsåt? Skapar filmen någon ökad förståelse? Ger den en mer komplex bild än den vi är vana vid? Försöker den inta någon speciell ställning för eller emot? Framhäver den något? Hedin säger sig inte vilja vara politiskt korrekt i sin skildring av islam. Vad tror ni han menar med det?

- Även dokumentärfilmare väljer sina bilder. De klipper bort det som är ointressant eller inte passar in i historien. När vi får vara med på en av Anas predikningar får vi bara se och höra hur han pratar om att man når högst i paradiset genom att osjälviskt offra sitt liv. Är det Anas enda budskap eller är det vad regissören väljer att visa? Skulle det kännas annorlunda om vi fått se mer eller om Anas fått en fråga om varför han väljer att fokusera på den typen av predikningar? Brukar eleverna tänka på vad som inte visas? Finns det någon ytterligare sådan situation i filmen?

- Lennart förstår inte varför svenskar är så rädda för muslimer. När en radiojournalist skall göra en intervju, angående Säpos tillslag mot honom, är han orolig att historien skall framställas som en braskande "muslimerna i Hammarkullen"-sensation. Har han fog för sin oro? Finns det någon risk att också Hedins film skulle kunna spä på en redan existerande islamofobi eller till och med skapa nya fördomar?

Metod och form

I filmens inledning hör vi endast ljudet av en mantelrörelse. Därefter bilder på två män och mängder av vapen. Liknande filmer som olika terrorgrupper skickar till nyhetsbyråer. Vi ser elkablar som tejpas fast vid sprängmedel. Intonade bilder från rättegången i Bosnien, dramatiska rubriker som "white al-Quaida" och "Kristna och judar måste dö". Ett suggestivt montage som sätter tonen och för filmen vidare. Hedins röst ackompanjerar bilderna. Lågmält frågande, resonerande. Liknande montage blir återkommande i filmen och ramar in delarna.

Hedin rörde sig i filmens miljöer under tre år. Det krävdes lång tid att vinna de medverkandes tillit. Särskilt Lennart som är filmens nav och som låter kameran följa honom väldigt intimt.

Hedin själv är också mycket synlig i filmen. Han agerar den lyssnande, tänkande dokumentärfilmaren. Han tydliggör processen och redovisar metoden, sökandet, tidsåtgången, inväntandet av förtroende. Ett fysiskt tecken på tidens gång (eftergift eller influens) är hans allt längre skägg som han odlar för att smälta in i den muslimska världen.

Berättandet bygger också på kontraster. Både Anas och Lennart får visa sina vardagliga ömsinta sidor som sätts i kontrast till allvaret hos de båda. Efter en predikning ser vi Anas trixa med en fotboll och efter den dramatiska presentationen av hur Hedin hittat "Abu el Swede", får han kärleksfullt pyssla om sina blommor. Av både Anas och Lennart tecknas så småningom både nära och personliga porträtt och det är tydligt att Hedin verkligen har skapat

en respektfull relation dem emellan.

Mikaels väg till Bosnien tecknas genom hans gamla skolkamrat, oskuldsfulla barnbilder, en filmad skolpjäs och foton. Korta utsnitt ur personliga brev som signalerar en existentiell omvälvning hos högstadiellevna. Denna svenska idyll ställs mot blodiga bilder från belägringen av Sarajevo, snipers och kämpande muslimska krigare.

När Hassan presenteras sätts först en tydlig uppväxtmiljö, om möjligt ännu mer idyllisk. Kvänum, frodiga åkrar och lador, den stillsamma huvudgatan. Och sedan systemen i ett alldeles vanligt svenskt kök. Även här en kraftig kontrastverkan till bilderna från Tjetjenien, t o m av Hassans döda kropp.

Ett tredje troligen medvetet val av inspelningsplats är när Lennart berättar om det trauma som gett filmen sin titel. Hans misshandel av en ung iranier som var mycket nära att sluta i mord. Återigen är det idyllen som får skapa fonden. En stilla skogssjö med släta klippvallar. Men för många är det en tragisk associationsbotten eftersom miljön är mycket lik den miljö i Kode utanför Göteborg där John Hron mördades av ett gäng skinnskallar 1995.

- Diskutera hur regissören har arbetat med uppbyggnad, överraskningar och kontraster. Fungerar associationerna? Hur upplever ni de fruktansvärda krigsbilderna som visas? Ger de en ökad förståelse för bakgrunden till det som beskrivs i filmen?

Metod

- Laika Films hemsida: www.laikafilm.se
- Anas Khalifas blogg: <http://anas.bloggspace.se/home/>
- Intervju med Oscar Hedin i Film & TV <http://www.filmotv.se/artiklar/?id=139>
- *Islams barn i folkhemmet*, dokumentärfilm av Renzo Anero, dtdvd Filmcentrum 2006

Produktionsuppgifter

Sverige, Norge, Danmark 2007

Producent: Andreas Rocksén & Oscar Hedin

Manus: Oscar Hedin

Regi: Oscar Hedin

Foto: Håkan Berthas & Sven Lindahl

Klippning: Johan Serrander & Elin Pröjts

Musik: Josef Tuulsee

Medverkande

Ralf Lennart, Anas Khalifa, Mirsad, Mohammed, Cesur, Mirvat Zaa-roura, Christine Cars, Mikael och Hassan

Tekniska uppgifter

Speltid: 75 min

Format: dvd, dv cam

Ljudsystem: Dolby

Censur: från 15 år

Svensk premiär: 19 oktober 2007

Distribution

Folkets Bio, Box 2068, 103 12 Stockholm Tel 08-545 275 20 fax 08-545 275 27 www.folketsbio.se

Redaktion: Per Ericsson & Andreas Hoffsten, Barn & Ungdom, Svenska Filminstitutet, december 2007